

şap işlerinde çiçekli bezeme bütün yüze kaplanmış ve rûmillerle daha karmaşık bir üslûba gidilmiştir. Topkapı Sarayı Bağdat ve Revan köşklerindeki kapılarda görüldüğü gibi, o zamana kadar ahşap sanatında kullanılmayan çintemani motifine de yer verilmiş, fildişi kakma yazı frizleri ile kompozisyon tamamlanmıştır. XVI. yüzyılda, Topkapı Sarayı'nda ahşap üzerine çalışan atölyeler kurulmuş ve buradan pek çok usta yetişmiştir. XVII-XVIII. yüzyıllarda bazı yenilikler ortaya çıkmış, ahşap eserlere tatbik edilen sedef, bağa ve fildişi gibi elemanlarla daha renkli bir görünüme ulaşılmıştır. Bu yüzyıllarda Avrupa'nın barok ve rokoko üslupları ahşap işçiliğini de etkilemiş, sedef mozaik tekniği yaygınlaşmıştır. XIX. yüzyılda ahşap üzerine, daha çok trabzan ayaklarında, dolap kapaklarında, çekmecelerde, tavan göbeklerinde, lambalıklarda ve kavukluklarda görülen Edirnekârî boya bezeme uygulanmıştır.

Ahşap camilerin ilk örnekleri XIII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Afyon Ulucamii, Sivrihisar Ulucamii, Ankara Arslanhane Camii ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii ahşap camilerin en güzel örnekleridir. Ahşap cami ve mescidlerde kirişleme tavanlar yine ah-

XIII. yüzyıla ait Anadolu Selçuklu ahşap yapı parçaları
(Türk ve İslâm Eserleri Müzesi-İstanbul)

şap sütunlarla desteklenmiş, üzerlerine de ahşap mimari detaylarının en gösterişli unsurları olan skalaktitli ve zengin süslemeli başlıklar yerleştirilmiştir. Ahşap, ahşap camilerden başka sivil mimaride de geniş ölçüde kullanılmıştır. İstanbul'daki yalılar, konaklar ve köşkerlerin yanı sıra Ankara, Kütahya, Kula, Safranbolu, Mudurnu evleri ahşap yapı sanatının en güzel örneklerini teşkil etmektedir. Bunlar, ahşap çatma üzerine iki taraflı çakılmış tahtalarla duvarları oluşturulan ve genellikle yalnız iç yüzden alçıyla sıvanan bağdadî yapılarıdır. Bu tür yapılar arasında Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı ile Emirgân'daki Şerifler Yalısı, tavanlarındaki ince marangozluk ve nakkaşlık mahareti açısından da ün yapmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

L. A. Mayer, *Islamic Woodcarves and Their Works*, Geneva 1958; Bahaeddin Ögel, "Selçuklu Devri Anadolu Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, sy. 1, Ankara 1956, s. 199-236; Can Keremettli, "Osmanlı Devri Ağaç İşleri, Tahta Oyma, Sedef, Bağ ve Fildişi Kakmalar", *TET. D*, sy. 4 (1962), s. 5-13; Gönül Öney, "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", *STY*, III (1969-70), s. 135-149; E. Yücel, "Selçuklu Ağaç İşçiliği", *Sanat Dünyamız*, sy. 4, İstanbul 1975, s. 2-10; a.mlf., "Osmanlı Ağaç İşçiliği", *Kültür ve Sanat*, sy. 5, İstanbul 1977, s. 58-71.

ERDEM YÜCEL

AHTAL

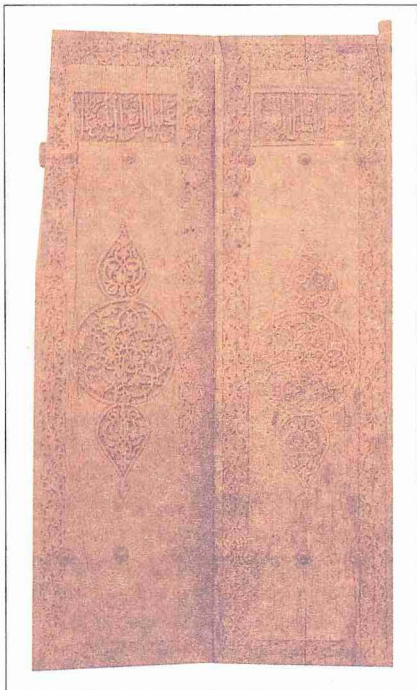
(الأختال)

Ebü Mâlik Gıyâs b. Gavs
b. es-Salt el-Ahtal
(ö. 92/710-11)

Emevî devri
hristiyan Arap şairlerinden.

20 (641) yılında Hîre'de veya Suriye çölündeki Rusâfe civarında doğdu. Arabistan'ın tanınmış hristiyan kabilelerinden Benî Tağlib'in Cüşem b. Bekir koluna mensuptur. Kendisini sevmeyenler tarafından kullanılan Devbel (domuz yavrusu) lakabından ziyade açık saçık şiirlerle herkes hakkında çekinmeden çok sert hicivler söylediği için, yine Tağlib kabilesine mensup müslüman şairlerden Kâ'b b. Cuayl'in ona, "Sen boş boğaz ve sefihin (ahtal) tekisin" diye hitap etmesinden dolayı Ahtal lakabıyla şöhret bulmuştur. Yine bir hristiyan olan annesi Leylâ'nın ölümünden sonra kendisine keçi çobanlığı yaptıran üvey annesinin aşırı baskıları ruhunu isyana sevk etmiş ve rivayete göre üvey annesini hicvettiği iki beyitle Ahtal'ın şiir hayatı başlamıştır. İlk önce kabilesinin ünlü şairi ve hristiyanken müslüman olan Kâ'b b. Cuayl'i hicvederek kendini kabul ettirdi. Ardından Küfe'de kabile ileri gelenlerine methiyeler yazmaya başladı. Daha sonra saray muhitine girerek methiyelerinde Emevî halifelerini, özellikle Yezîd'i, Halife Muâviye'yi, Haccâc ve Ziyâd gibi ileri gelen devlet adamlarını övdü. Yezîd'in gözdesi ve nedimi oldu. Henüz halife olmayan Yezîd'in isteğine uyarak Emevî düşmanları ile Ehl-i beyt'i ve ensarı yeren şiirler söyledi. Ashâb-ı kirâmdan Nu'mân b. Beşîr'in şikâyeti üzerine Halife Muâviye Ahtal'ın dilini kesmek istediye de araya giren Yezîd onu kurtardı. Ensarı yerdiği için müslümanlar tarafından lânetlenen Ahtal, Abdülmelik zamanında hânedanın resmî şairliğine getirildi ve sarayda çok rağbet gördü. Boynundaki altın haçıyla Halife Abdülmelik'in huzuruna izinsiz girip çıkıyordu. Hayatı boyunca hristiyan kalan Ahtal, bu dine fazla bağlı olmamasına rağmen, İslâmiyet'i kabul etmesi için bazı Emevî hânedanı mensuplarının yaptığı teklifleri reddetti. Hristiyanlığın ah-lâkî kaidelerini kendine göre yorumlar, aşırı derecede müptelâ olduğu içkiyi hristiyanların müslümanların karşısında bağımsızlıklarının bir alâmeti sayardı. Saraylarda çok rahat bir hayat sürmesine rağmen bedevî hayatını özler ve her fırsatta kabilesini ziyaret ederdi. Abdül-

Ermenek'te 1306-1349 yılları arasında ait Sipas Camii'nin çınar ağacından işlenmiş pencere kapağı

melik'in oğlu I. Velîd halife olunca (705) Ahtal'a hiç iltifat etmedi. O sıralarda yetmiş yaşında olan Ahtal'ın yıldızı bu sebeple söndü. Beş yıl sonra da öldü.

Ahtal ile Emevîler devrinin ünlü şairlerinden Ferezdak ve Cerîr Arap edebiyatında müstakil bir tabaka meydana getirirler. Tağlibîler'in düşmanı olan Kay-soğulları'nı şiirleriyle savunan Cerîr ile bir Tağlibî olan Ahtal arasında meydana gelen atışmalar (nekâiz*) çok ünlüdür. Bu atışmalarda Ferezdak, Cerîr ile aynı kabileden olmasına rağmen Ahtal'ın tarafını tutmuştur. Zaten Cerîr'in Ahtal'ı gördüğü zaman onun kendisini "yuta-cağı" endişesine kapıldığını itiraf etmesi, Ahtal'ın hicivdeki yerini göstermektedir. Arap münekkittleri eserlerinde bu üç şaire geniş yer vermişler, aralarında karşılaştırmalar yapmışlardır. Ahtal'ı kasidelerinin derli toplu, üslûbunun lirik, duygularının ince ve temiz oluşu bakımından övmüşlerdir. İbn Sellâm üçünü aynı seviyede tutarken Ebû Ubeyde İslâm devri şairleri arasında Ahtal'ın başta geldiğini söylemiş, Ebû Amr b. Alâ ise, "Şayet Ahtal Câhiliye döneminde bir gün bile yaşamış olsaydı, onu en büyük sayardım" demiştir. Ferezdak onun medihte kendisinden üstün olduğunu kabul ederken Cerîr hem medihte hem de hiciv ve hamriyyâtta (şarapla ilgili şiirler) kendilerinden üstün olduğunu itiraf etmektedir. Hamriyyâtta hayli ünlü olan Ahtal'ın şarabı tasvir ederken, hayranı olduğu Câhiliye şairi A'sâ'nın tesirinde kaldığı görülür. Mağrur kişiliğini ortaya

koyduğu *fahriye**lerinde şekil yönünden bir yenilik getirmediği gibi dili ve kılıplaşmış ifadeleri çağdaşlarınınkinden farklı değildir. Ahtal'ın şiirleri, yaşadığı çağın olaylarını işlemesi, siyasî tartışma ve çekişmeleri aksettirmesi bakımından tarihî bir değer de taşımaktadır.

Ebû Saîd es-Sükkerî'nin tertip ettiği divanı, Salhânî tarafından ilk defa 1891'de Beyrut'ta basılmıştır. Cerîr ile olan tartışmalarını şair Ebû Temmâm III. (IX.) asırda *Nekâ'izu Cerîr ve'l-Ahtal* adıyla toplamış, bu eserin Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (nr. 5471, 144 vr.) bulunan tek nüshası yine Salhânî tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1922).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş-Şari'l-ʿArab*, Kahire 1308, s. 170; Cumahî, *Fuḥûlû's-Şuʿarâ*, I, 298, 451-502, ayrıca bk. İndeks; Ebû Temmâm, *Nekâ'izu Cerîr ve'l-Ahtal* (nşr. A. Salhânî), Beyrut 1922; İbn Kuteybe, *eş-Şiʿr ve's-suʿarâ*, s. 393-404; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâ-nî*, Kahire 1285/1868, VII, 169-188; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, I, 459-462; L. Şeyho, *Şuʿarâ'ü'n-Nasrâniyye*, Beyrut 1890-1927, III, 170; Serkis, *Muʿcem*, I, 408-409; Brockelmann, *GAL*, I, 49-52; *Suppl.*, I, 83-84; Sezgin, *GAS*, II, 318-321; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), I, 284-288; Şevki Dayf, *et-Tetauvür ve't-tecdid fi'siʿri'l-Emevî*, Kahire 1959, s. 131-142, 162-175; a.mlf., *Târîhu'l-edeb*, II, 258-264; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şuʿarâ' ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 101-103; Ömer Ferrûhi, *Târîhu'l-edeb*, I, 555-564; İlyâ Hâvî, *el-Ahtal fî şîretihî ve nefsiyyeti-hî ve şî'rîh*, Beyrut 1981; Halil Merdum Bey, "el-Ahtal", *MMiAdm*, XXXIII/2 (1958), s. 177-203; H. Lammens, "Ahtal", *IA*, I, 226-228; R. Blachère, "al-Akhtal", *Et* (İng.), I, 331.

AZMİ YÜKSEL

AHTERİ

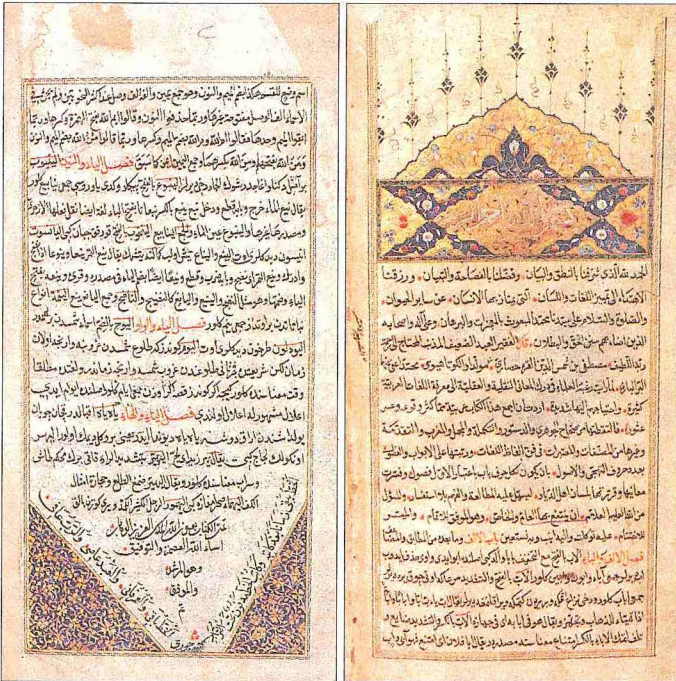
(أختری)

Muslihuddin Mustafa
(ö. 968/1560-61)

Ahterî adlı sözlüğü ile tanınan
ünlü dil bilgini.

Karahisar'da (Afyonkarahisar) doğduğu için Karahisârî nisbesiyle de anılır. Babasının adı Şemseddin'dir. Hayatının muhtelif safhalarına, nerede ve hangi hocalardan öğrenim gördüğüne dair kaynaklarda bilgi yoktur. Sadece Kütahya'da müderrislik yaptığı ve orada öldüğü bilinmektedir. Arap dili ve edebiyatından başka siyer ve fıkıh alanlarında da eserleri vardır.

Eserleri. 1. *Ahterî. Ahterî-i Kebîr* diye de anılan bu Arapça-Türkçe sözlük onun en meşhur eseridir. Belli başlı Arapça kaynaklardan faydalanarak 952 (1545) yılında tamamladığı eser, yaklaşık 40.000 kelime ihtiva etmektedir. Her ne kadar muhteva ve sağlamlık bakımından Mütercim Âsım Efendi'nin *Kâmus Tercümesi* ile kıyaslanamazsa da bazı özelliklerden dolayı haklı bir ün kazanmıştır. Bu özellikler şöyle sıralanabilir: a) Arapça kelimeleri, sülâsî ve rubaî köklerini dikkate almaksızın yazılışlarına göre alfabetik olarak tertip etmesi, böylece kendinden önceki sözlüklere göre bugünün lugatçılık anlayışına daha uygun bir yenilik getirmesi; b) Çok kullanılan kelimeleri seçip almak suretiyle kitabın hacmini küçültmesi ve bu sebeple onu bir el lugatı haline getirmesi; c) Kelimelerin karşılıklarını mümkün olduğu kadar Türkçe vermesinin yanında, eş anlamlı bir diğer Arapça kelimeyle de pekiştirmesi; d) Verdiği mânaya göre kelimeyi bir Arapça örnek cümle içinde kullanarak dile hâkimiyet kazandırması. Eserde Eski Türkiye Türkçesi devresine (XIII-XV. yüzyıllar) ait olup Osmanlı Türkçesi'nde ihmal edilen öz Türkçe kelimelerin kullanılması ve ayrıca eserin bazı ağız özellikleri taşıması sözlüğe çağdaş dilcilik ve Türkoloji araştırmaları bakımından ayrı bir değer kazandırmaktadır. *Ahterî*'nin diğer Arapça-Türkçe sözlüklerden daha fazla tutulması, "kebîr" (büyük) sıfatıyla anılmasına sebep olmuştur. Bu durum bazı yazarlarda, *Ahterî*'nin bir de "sağîr" (küçük) ve "evsat" (orta) boylarının mevcut olduğu zannını uyandırmıştır. Fakat eldeki yazma nüshalar arasında hiçbir fark bulunmaması ve ayrıca muhtelif baskıların daima aynı hacimde yapılmış olması bu görüşü çürütmekte ve bunun "ke-

*Ahterî
Lugatı*'nın
ilk ve son
sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Hacı Beşir Ağa,
nr. 622)